

קווצותיו תלתלים שחורות כעורב

ראשו כְּתָם פִּז קוּצוֹתָיו תִּלְתְּלִים שְׁחוֹרוֹת כְּעוֹרֵב: (שיר השירים ה יא).¹

ויקרא רבה פרשה יט סימנים א-ג²

"וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זֹבֵב דְּמָה זְמִים רַבִּים בְּלֹא עֵת נִדְתָּה אֹז כִּי תָזוּב עַל נִדְתָּה וְכוּ' " (ויקרא טו כה). "ראשו כְּתָם פִּז קוּצוֹתָיו תִּלְתְּלִים שְׁחוֹרוֹת כְּעוֹרֵב" (שיר השירים ה יא). "ראשו" - זו תורה, שכתוב: "ה' קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ קָדְסִים מְפַעְלֵיו מֵאֲז" (משלי ח כב); שאמר ר' הונא בשם ר' שמעון בן לקיש: שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאת עולם: "וְאִהְיָ אֶצְלוֹ אֶמּוֹן וְאִהְיָ שֶׁעֲשָׂעִים יוֹם יוֹם" (משלי ח ל), ויומו של הקב"ה אלף שנים, שנאמר: "כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ פְּיוֹם אֶתְמוֹל" (תהלים צ ד). "כתם פז" - אלו דברי תורה שנאמר: "הַנְּחִמְדִים מְזַהֵב וּמְפֹז רֵב" (תהלים יט, יא). דברים, שנבראו מ"ראשית", חרותים מכתם פז.³

"קווצותיו תלתלים" - זה הסָּרְגוּל. "שחורות כעורב" - אלו האותיות.⁴

דבר אחר: "קווצותיו" - קוצי ר' אליעזר ור' יהושע. "תלתלים" תלי תלים הם.⁵ במי הן מתקיימות? ב"שחורות כעורב" - במי שהוא משחיר ומעריב בהם. אמר ר' שמואל בן נחמן: דברי תורה צריכים השחרה. פרנסה מנין? "מי יִכִּין לְעָרֵב צִידוֹ" (איוב לח מא) - למד מאליהו, על ידי שהשחיר והעריב בתורה, לא כבר זימנתי לו עורבים? "וְהָעֲרָבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבֶשֶׂר בְּבִקְרָ" (מלכים א יז ו). מהיכן היו מביאים לו? משולחנו של יהושפט. אמר ר' שמואל בן אמי: דברי תורה צריכין השחרה. פרנסה מנין? "מי יִכִּין לְעוֹרֵב צִידוֹ" כך, אם אין אדם נעשה אכזרי על גופו ועל בניו ועל ביתו כעורב הזה, אינו זוכה ללמוד תורה.⁶

¹ חשבנו במקור לדרוש פסוק זה לפני שבועיים, בשבת חול המועד פסח בה קראנו את שיר השירים. מה מתאים יותר מפסוק זה, שנכנס גם לפיוט אנעים זמירות כאחד מדימויי הקב"ה (הדוד), לייצג את מגילת שיר השירים. אך במחשבה שנייה, בחרנו לדחות דרשה זו לשבת תזריע מצורע. לא נקל על הקורא למצוא את הסיבה לכך. זו תינתן (במלוואה) רק בסוף דברינו.

² מקבילה למדרש זה נמצאת בשיר השירים רבה (דונסקי) פרשה ה סימן ז (סימן יא במהדורת וילנא). העדפנו את נוסח ויקרא רבה (ואת פרשת מצורע) על פני שיר השירים מסיבה שתובהר, כאמור, רק בסוף דברינו. וודאי לא בשל איכות המדרש או מקוריותו. בין ויקרא רבה ושיר השירים רבה יש דמיון רב ומקבילות מרובות. שניהם נחשבים למדרשי ארץ ישראל מן הקדומים שבהם.

³ פתיחת הדרשן בפסוק משיר השירים "ראשו כתם פז" על מנת להגיע בסופו של דבר לפסוק בפרשה שלנו אותו הוא מבקש לבאר, היא דבר מקובל ושכיח. אלא שכאן יש לנו דרשה בתוך דרשה. מהפסוק בשיר השירים נמשך הדרשן לפסוק במשלי "ה' קני ראשית דרכו", לאסוציאציה "ראשו" - "ראשית" ומשם לרעיון שהתורה קדמה לבריאה. רעיון זה מופיע גם בגמרא פסחים נד ע"א: "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח. תורה - דכתיב ה' קני ראשית דרכו"; מפותח מאוחר יותר בתנחומא בראשית ופרקי דרבי אליעזר פרק ג: "אמרה תורה בי נתייעץ הקב"ה לבריאת העולם" ועבר "ליטוש סופי" בזוהר פרשת תרומה במאמר הידוע: "אסתכל באורייתא וברא עלמא". הרעיון טוב ויפה. אבל מה בדיוק לפנינו? קשר אסוציאטיבי גרידא? דרשה בתוך דרשה שאמנם בנויה באופן נאה ומתוחכם אך מרחיקה את אוזני השומעים? מה בדיוק רוצה כאן הדרשן ולאן הוא חותר ואיך כל זה יביאנו לפרשת השבוע?

⁴ ראה מסכת סופרים פרק א הלכה א: "הלכה למשה מסיני שמסרגלין בקנה, וכותבין בדיו על העור ...". סירגול הוא שרטוט השורה או השיטה (בין השיטין = בין השורות) בקו עדין שעל גביו תולים את האותיות בכתובת ספרי תורה ומזוזות. ראה רמב"ם הלכות תפילין מזוזה וספר תורה פרק א הלכה יב. לא ברור איך בדיוק מגיעים מ"קווצותיו תלתלים" לשורות ישרות. "תלתלים" אומר רש"י על הפסוק בשיר השירים: "לשון תלויים". זה כתב התלוי בראשי האותיות (ראה האות ח"ת, ק"ף, ר"ש ועוד מתחת לשורה ולא כתב מונח כמו שאנחנו רגילים לכתוב מעל לשורה). אולי תלתלים הם האותיות שיש להם צורות שונות ולא אחידות כתלתלי השיער שמשתלשלים מהראש (שוב רמז לכתובה התלויה) ואולי "קווצותיו" הן השורות מלשון קצה שהן מתוחות על פני הגיליון לרוחבו מקצה אחד לשני ויש גם אותיות שנמתחות. והמאיר עינינו יבורך.

⁵ קדמות התורה ומקור מחבתה גוררים בהכרח שכל תג וכל קוץ בה חשוב ונחשב. על כל אחד ואחד מהם בנויים תילי תילים של דרשות ומדרשים בהלכה ובאגדה, בדומה למבנה העולם. העיסוק והלימוד של קוצים ותגים אלה, המעטרים את האותיות שבתורה, מיוחד לבית מדרשם של ר' אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה - רבותיו של ר' עקיבא. על ר' עקיבא מסופר בגמרא מנחות כט ע"ב: "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות". שמעתי בשם ר' משה פיינשטיין (אין המקור תחת ידי) שלא ידועה לנו שום הלכה שנדרשת או נלמדת מתגי האותיות שבתורה או קוציה. ולפרופ' שלמה נאה שיטה אחרת בדרשת ר' עקיבא על הקוצין, ראה מאמרו על כתב התורה בדברי חז"ל (ב): תעתיקים וקוצים, לשוננו ע"ב (תש"ע). המאמר אינו זמין ברשת לצערנו. ראה לשוננו באתר [האקדמיה ללשון העברית](#) או [אתר הספריה הלאומית](#). וראה גם דברינו [על שינוי הכתב](#) בפרשת דברים.

⁶ לתורה יש גם את הצד הפחות זוהר - היותר שחור ופחות ערב. משחקי מילים כפולים יחד עם שינוי מגמה. השחור של מי שמשכים בשחר ללימוד תורה הופך (גם) לשחור של הדלות שהיא מנת חלקם של לומדי התורה. ומי שמעריב ללימוד תורה, לא תמיד נעשה לו נס ומזונותיו מצויים לו כעורב או ע"י עורב כאליהו, והוא נעשה אכזרי על בני ביתו כעורב. ראה מסכת עירובין כב ע"א: "קווצותיו תלתלים ... שחורות כעורב - במי אתה מוצא? במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש. רבה אמר: במי שמשחיר פניו עליהן כעורב. רבא אמר: במי שמשכים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב, אמרה ליה דביתהו: ינוקי דיך מאי אעביד להו? אמר לה: מי שלימו קורמי באגמא? (האם אין כבר קנים באגם?). לצד הסיפור

ר' אסא היה עוסקן. ראה עורב אחד עושה קן, עושה ביצים, עושה אפרוחים. נטלם ונתנם בקדרה חדשה וטח בפניהם שלשה ימים. לאחר שלשה ימים פתח לפניהם לדעת מה הם עושים ומצאם עושים צואה, ועשתה הצואה יתושים והיו פורחים למעלה מהם ואוכלים אותם. קרא עליהם פסוק זה: "מי יכין לעורב צידו".⁷

ר' חנין מציפורי פתר המקרא בתלולית זו של עפר. מי שטיפש, מהו אומר? מי יכול לקצות את זו? מי שפקח מהו אומר? הריני קוֹצֵה אותה: שתי משפלות היום שתי משפלות למחר, עד שאני קוצה את כולה. כך, מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה? נזיקין - ל' פרקים⁸, כלים - ל' פרקים! מי שפיקח מהו אומר? הריני למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר, עד שאני קורא את כל התורה כולה. אמר ר' אמי: "רָאמוֹת לְאָוִיל חֻכְמוֹת" (משלי כד ז) - אמר ר' יוחנן: לְפָכֵךְ תִּלְוִי בְאוֹיְרוֹ שֶׁל בֵּית. מי שהוא טיפש מהו אומר? מי יכול להוריד את זה? מי שהוא פיקח מהו אומר? ולא אחר תלאו? אלא הרי אני מביא שני קנים ומספקם זה לזה ומורידו. כך, מי שהוא טיפש מהו אומר? מי יכול ללמוד תורה שבלבו של חכם? מי שפיקח מהו אומר? והוא, לא מאחר לְמַדָּה? אלא הרי אני למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר, עד שאני למד כל התורה כמותו.⁹

אמר ר' לוי: משל לקסטלין נקוב, ששכר בעליו פועלים למלאתו. מי שטיפש מהו אומר? מה אני מועיל? מכניס בזו ומוציא בזו! מי שפיקח מהו אומר? והלא שכר כל חבית וחבית אני נוטל! כך, מי שהוא טיפש מהו אומר? מה אני מועיל? למד תורה ומשכחה! מי שפיקח מהו אומר? ולא שכר יגיעה הקב"ה נותן?

אמר ר' זעירה: אפילו דברים, שאתה רואה אותן קוצים בתורה, "תלתלים" הם - יכולים הם להחריב את כל העולם כולו ולעשות אותו תל, כענין שנאמר: "יְהִי־תָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד" (דברים יג יז).

ר' אלכסנדר בן אגרי ור' אלכסנדר קרובא אומרים: אם מתכנסים כל אומות העולם להלבין כנף אחד מן העורב, אינם יכולים. כך, אם מתכנסים כל אומות העולם לעקור דבר אחד מן התורה, אינם יכולים. ממי אתה למד? משלמה המלך. על ידי שביקש לעקור דבר אחד מן התורה, עלה וקטרגו. ומי קטרגו? ר' יהושע בן לוי אמר: יו"ד של "ירבה" קטְרָגוּ.

הידוע על עקיבא ובת כלבא שבוע (רחל), מצויים סיפורים רבים על תלמידי חכמים שהניחו את בני ביתם והלכו ללמוד תורה והאישה והילדים חיו בדוחק גדול. ראה כתובות סב ע"ב ודברינו [הנשים הממתינות](#) במיוחדים. למרות סיומת קשה זו, המדרש לעיל מצייר את העורב בצבעים מעורבים. לא הכל שחור ושחור זה גם חיובי. בד"כ העורב הוא סמל של עוף קשה וטמא החל מתיבת נח וכלה במאמר "הלך העורב אצל הזריר". וגם בשיר השירים, מיד לאחר הפסוק שלנו "קווצותיו תלתלים שחורות כעורב", מופיע כאילו על דרך ההנגדה, הפסוק: "עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֶפְיֵי מַיִם" (ראה דעת מקרא שם). אבל המדרש שלנו רואה בעורב ובשחור גם צדדים חיוביים. את העורב שדואג לילדיו, את ימי הבחורות והשחורות (ראה רש"י על הפסוק), את הקב"ה כאיש מלחמה (חגיגה יד ע"א). אך בעיקר, את ההשכמה לבית המדרש וההערבה בו. את הקשר לתורה. כפי שממשיך המדרש ואומר (בקטע שהשמטנו): "ר' יוחנן אמר: אין רנה של תורה אלא בלילה: קומי רני בלילה (איכה ב, יט). ר' שמעון בן לקיש אמר: ביום ובלילה, שנאמר: וְהִגִּית בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה (יהושע א, ח). ר' שמעון בן לקיש פשט מקראות, וכשהיה מגיע למקראות אלו: וְתִקַּם בְּעוֹד לַיְלָה (משלי לא, טו), קומי רני בלילה (איכה ב, יט), היה אומר יפה למדני ר' יוחנן. חזר ואמר: אין אתם רואים אולפני (לימודי) מה נהיר בפני? למה? שהוא של לילות ושל ימים". פניו של ר' יוחנן האירו בשל לימוד התורה. עוד על יפי וכיעור תלמידי חכמים, ראה מסכת נדרים נ ע"ב בדו שיח בין בת הקיסר לר' יהושע בן חנניה (הוא ר' יהושע שהזכרנו לעיל בעניין הקוצין שבתורה). ראה דברינו [היפוי שבאדם - ברכתו ובלותו](#) במיוחדים.

⁷ שוב גולש הדרשן, בקשר אסוציאטיבי לעניין צדדי ומספר על ר' אסא (או אסי) שהיה חוקר את התנהגות גוזלי העורב. וכבר ציינו רבים את הסיפור הזה כהוכחה להתעסקות מי מחז"ל במדע וניסויים מדעיים (ראה למשל יהודה לוי יהדות ומדע, עולם הספר התורני ירושלים תשנ"א) וקשרו אותו עם הגמרא בחולין נז ע"ב המספרת, אגב דיון בהלכות טרפות, על ר' שמעון בן חלפתא שהיה גם הוא חוקר (עסקן) של תרנגולות. ראה גם הדרשות השונות בויקרא רבה וקהלת רבה על הפסוק: "וַיִּתְרוּן אֶרֶץ פְּלֵל הוּא מְלֶךְ לְשֹׁדֵד וְעֶבֶד" (קהלת ה ח). ועל שמואל מסופר שהיה אסטרוולוג (אסטרונום) שידע לחשב את הלוח (דבר שמן הסתם ידעו חכמים רבים אחרים). אך למען האמת, אין בספרות חז"ל הרבה מקרים רבים כאלה (או שלא נחשבו כחשובים לאזכור) ומנגד לא חסרות התנגדויות לעיסוק בכל חכמה מחוץ לתורה. נראה שהיוצא מן הכלל מעיד על הכלל ואכמ"ל.

⁸ נזיקין הם שלוש המסכתות: בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא. כל אחת עשרה פרקים וביחד שלושים.

⁹ ובדברים רבה על הפסוק "לא בשמים היא" מצאנו מדרש דומה: "רבותינו אומרים: הטיפש הזה נכנס לבית הכנסת ורואה אותם עוסקים בתורה. והוא אומר להם: היאך אדם למד תורה תחילה? אומרים לו: תחילה קורא במגילה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים ואח"כ בכתובים. משהוא גומר את המקרא שונה את התלמוד ואח"כ בהלכות ואח"כ באגדות. כיון ששומע כך אומר בליבו: אימתי אני למד כל זאת? וחוזר מן השער. אמר רבי ינאי: למה הדבר דומה? לכיכר שהיה תלוי באויר. טיפש אומר: מי יוכל להביאו? ופקח אומר: לא אחד תלה אותו? מביא סולם או קנה ומוריד אותו. כך כל מי שהוא טיפש אומר: אימתי אקרא כל התורה? ומי שהוא פיקח מהו עושה? שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה. אמר הקב"ה: לא נפלאת היא. ואם נפלאת היא? ממך - שאין אתה עסוק בה". מקבילה נוספת נמצאת בשיר השירים רבה ה ח. אך המעניינת יותר מכולן היא המקבילה בשיר השירים רבה א ח הדנה על המשל והמדרש עצמם: "משל לבאר עמוקה ... ולא הייתה בריה יכולה לשתות ממנה. בא אדם אחד וסיפק לה חבל בחבל, משיחה במשיחה ודלה ממנה ושתה". ראה שם הסימן כולו [בשבח האגדה](#) כמפתח לתורה ובשבח שלמה המלך כאחד מראשוני בעלי האגדה. אם נחזור למדרש שלנו, האם הדרשן מביא דרשה זו כהמשך לשחורות התורה, יופיה אך גם הקושי ללומדה, או שהוא גולש לאגדה בה הוא מצוי ברע זה? כך או כך, הרי זה עוד צעד בדרך אל הרעיון המרכזי של הדרשה.

שונה ר' שמעון בו יוחי: ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע, עקרני שלמה ועשאני פלסטר. שכל דיתיקי, ששנים או שלשה דברים בטלים ממנה, כולה בטלה. והרי שלמה המלך מבקש לעקור יו"ד אחד ממני. כתוב: "וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" (דברים יז יז) – והרבה לו נשים; "וְרַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים" (דברים יז טז) – והרבה לו סוסים; "וְיִכְסֹף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד" – והרבה לו כסף וזהב. אמר לו הקב"ה: צא לך, הרי שלמה בטל ומאה כיוצא בו, ויו"ד ממך אינו בטל לעולם.

ר' הונא בשם ר' אחא: יו"ד, שנטל הקב"ה משמה של שרה, חלקו לשנים: חציו לאברהם וחציו לשרה. אמר ר' יהושע בן קרחה: יו"ד של שרה עלה ונשתטח לפני הקב"ה. אמר לפניו: רבש"ע עקרתני משמה של צדקת! אמר לו הקב"ה: צא לך, לשעבר היית נתון בשמה של נקבה, בסופה של תיבה, אבל עכשיו הרי אני נתנדך בשמו של זכר, בראשה של תיבה, זהו שכתוב: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוֹן הַוִּשְׁעִי" (במדבר יג טז).¹⁰

כתוב: "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו ד) - אם את עושה דל"ת רי"ש, אתה מחריב את כל העולם. וכתוב: "כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר" (שמות לד יד) - אם אתה עושה רי"ש דל"ת, אתה מחריב את כל העולם. וכתוב: "וְלֹא תִחְלְלוּ אֶת שְׁמֵי קְדוֹשֵׁי" (ויקרא כב לב) - אם אתה עושה חיי"ת ה"א, אתה מחריב את העולם. וכתוב: "כֹּל הַנְּשָׁמָה תִחְלַל יָהּ הִלְלוּ יָהּ" (תהלים קנ ו) - אם אתה עושה ה"א חיי"ת, אתה מחריב את העולם. "כִּפְחֹשׁוּ בַּה" (ירמיה ה, יב) - אתה עושה ביי"ת כ"ף, אתה מחריב את העולם. "בַּה' בְּגָדוֹ" (הושע ה ז) - אם אתה עושה ביי"ת כ"ף, אתה מחריב את העולם. "אֵינְךָ קְדוֹשׁ בַּה" (שמואל א ב ב) - אם אתה עושה כ"ף ביי"ת, אתה מחריב את העולם. "כִּי אֵין בְּלִתְדָךְ" (שם) - אמר אבא בר כהנא הכל בָּלָה ואתה אין אתה בָּלָה, "כִּי אֵין בְּלִתְדָךְ" - אין לבלותך.¹¹

ר' יהודה ב"ר סימון פתר המקרא בתלמידי חכמים. כתוב אחד אומר: "שחורות כעורב" וכתוב אחד אומר: "מראהו כלבנון בחור כארזים", וכתוב: "מְרַאֲיָהוּן פְּלִפְדִים פְּרָקִים רֹצְצִים" (נחום ב ה)! אלא אלו בני תורה, שהן נראין כְּעוֹרִים ושחורים בעולם הזה, אבל לעתיד לבוא: "מראיהן כלפידים". ר' שמואל בר יצחק פתר המקרא בפרשיותיה של תורה. אע"פ שנראות כאילו הן כעורות ושחורות לאומן ברבים, כגון: הלכות זיבה ונגעים נדה ויולדת, אמר הקב"ה: הרי הן עריבות עלי, שנאמר: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים" (מלאכי ג ד). תדע לך שהוא כן, שהרי פרשת זב וזבה לא נאמרו כאחת, אלא זו בפני עצמה וזו בפני עצמה: "איש איש כי יהיה זב מבשרו" (טו ב), "ואשה כי יזוב זוב דמה" (טו כה).¹²

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: דרשות חז"ל חוזרות בשינויי לבוש וצורה במספר מקומות לפי המקום והעניין. לעיל ראינו את שיר השירים רבה מול ויקרא רבה. מקור נוסף הוא מדרש תנחומא בתחילת פרשת בראשית. ראה שם איך הדרשן מביא את

¹⁰ שוב סטייה של הדרשן או מדרש בתוך מדרש. ראה האופן בו ערוך מדרש שיר השירים בהוצאת דונסקי, ממנו שאלנו עריכה זו. ובקטע הבא הוא חוזר לדון בנושא של חשיבות הדיקו באותיותיה של התורה.

¹¹ עוד על הצורך בכתיבה מדויקת ואחריות הסופר, ראה על רבי מאיר שהיה סופר (לבלר) בגמרא סוטה דף כ עמוד א: "א"ר יהודה אמר שמואל משום רבי מאיר: כשהייתי למד תורה אצל ר"ע, הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו, ולא אמר לי דבר; כשבאתי אצל ר' ישמעאל, א"ל: בני, מה מלאכתך? אמרתי לו: לבלר אני, אמר לי: בני, הוי זהיר, שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא תחסיר אות אחת או תתיר אות אחת, נמצאת אתה מחריב את כל העולם כלו; אמרתי לו: דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו. אמר לי: וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו? התורה אמרה: ומחה". וכן הוא בעירובין יג ע"א. קנקנתום הוא חומר חזק שמונע מחיקה. רבי מאיר למד מר"ע שמותר לכתוב באופן כזה שאי אפשר לשנות. אבל אז גם אי אפשר לתקן ועל זה מוחה רבי ישמעאל. צריך מאד להיזהר, אבל צריך גם להשאיר אפשרות לתקן שהרי אין ספר שלא נופל בו שיבוש. ולהלכה, ראה רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק א הלכה ד: "כיצד מעשה הדיו, מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושל שעורה וכיוצא בהן ... ובשעת כתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו, שאם תמחקנו יהיה נמחק, וזהו הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות, ואם כתב שלושתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק - כשרים".

¹² לקראת סוף הדרשה הגענו אל פרשת השבוע. הפסוקים השחורים וכאלו מכווערים הדנים בנגעים: נגעי חפצים ובתים ונגעי אדם: זב, מצורע ושאר מיני בישין - גם הם חלק מהתורה. גם אלה קוצי תורה (כפל משמעות?) - גם על אלה צריך לדרוש בפני הציבור. אך אם אפשר להפליג ולטייל בגני שיר השירים עד שנגיע לנגעים ולרעות בשושנים עד שנגיע לחוחים (גם זה ביטוי דו-משמעי, ראה המדרשים על "כשושנה בין החוחים") - מדוע לא? הרי התקופה קשה, הפרוטה אינה מצויה, המלכות תופכת בגזרותיה וקהל השומעים מתאוה לשמוע דבר אגדה טוב (מסכת סופרים טז ד) ודברים שמיישבים את הלב (בראשית רבה פ). בה בעת, הרמזים נשלחים לאורך כל הדרשה: שחור, כעור, אכזריות, קושי בלימוד תורה ועוד, כך שחדי האוזן ותלמידי החכמים שבקהל השומעים לא משתעממים ודרוכים כל העת לראות איך הדרשן יגיע סוף לפרשת השבוע. וכשהוא מגיע הוא גם לא שוכח דבר מוסר וצניעות על ההפרדה, במקומות שראוי להפריד, בין גברים לנשים. אכן, אומנות הדרשה הארץ ישראלית במיטבה.

המדרש הזה בתמצית ובוחר לפתוח בו את פירושו לתורה: "בראשית ברא אלהים, זה שאמר הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג) וכשברא הקב"ה את עולמו נתייעץ בתורה וברא את העולם, שנאמר: לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (משלי ח). והתורה במה היתה כתובה? על גבי אש לבנה באש שחורה, שנאמר: קווצותיו תלתלים שחורות כעורב (שיר השירים ה). מהו קווצותיו תלתלים? על כל קוץ וקוץ - תילי תילים של הלכות. כיצד? כתוב בה: ולא תחללו את שם קדשי (ויקרא כב), אם אתה עושה ח"ת ה"א אתה מחריב את העולם. כל הנשמה תהלל יה (תהלים ק"ג), אם אתה עושה ה"א ח"ת אתה מחריב את העולם. וכן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ה), אם אתה עושה דל"ת ר"ש אתה מחריב את העולם ... ואם אות אחת כך, כל שכן התיבה כולה. לכך נאמר: קווצותיו תלתלים. לפיכך דוד מקלס ואומר: רחבה מצותך מאד (תהלים קיט) ואומר: ארוכה מארץ מדה (איוב י"א). והיא היתה אומנת לכל מעשה בראשית".